

Remissvar – En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas (Ds 2024:30)

Sammanfattning

Individ- och arbetsmarknadsnämnden i Sundsvalls kommun har fått uppdraget att svara på remissen för kommunens räkning. Den övergripande uppfattningen hos oss är att merparten av de förslag som presenteras i promemorian går tvärt emot det omställningsarbete som vi nu genomför i samband med införandet av en ny socialtjänstlag. Där handlar det om tidiga, förebyggande insatser från en lätt tillgänglig socialtjänst. Våra insatser ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet.

Vår farhåga är att den föreslagna nya lagstiftningen kommer att påverka tilliten till socialtjänsten negativt. En socialtjänst som upplevs som hotfull på grund av de olika beslut som kan fattas mot enskildas samtycke och i vissa fall med vite som konsekvens om man inte följer beslutet kommer inte att upplevas som tillgänglig av medborgarna. En sådan socialtjänst kommer man att fortsätta försöka undvika. Vi ställer oss tveksamma till om det finns forskningsstöd för att insatser mot människors vilja har önskvärd effekt i förändringsarbetet och om man faktiskt kan tvinga fram motivation till förändring.

Vi ställer oss också frågande till om en helt ny lagstiftning faktiskt är nödvändig. Att ha två tvångslagstiftningar att ta hänsyn till och ställa mot varandra vid överväganden om insatser blir mer komplext och kommer att kräva omfattande bedömningar innan beslut fattas. Den nya föreslagna lagen upplevs vara mycket teoretisk och väcker tveksamheter gällande det praktiska genomförandet. Förslagen som läggs fram tar sikte på ett flertal beslut som ska kunna fattas mot den enskildes samtycke, men med ganska få verktyg att säkerställa att de faktiskt efterföljs. Vi ser att risken är stor att merparten av denna lagstiftning kommer att få samma begränsade användningsområde som 22 § LVU.

Insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare

Förslag: Socialnämnder ska kunna besluta om insatser i öppna former utan vårdnadshavarens samtycke

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget

Vår erfarenhet är att det är mycket svårt att tvinga på någon en motivation till förändring. Och motivation är något som behövs för att förändra ett beteende eller en inställning till förändring. Vår uppfattning är att det är ytterst få vårdnadshavare som inte vill sina barns bästa och med motiverande samtal kan man nå väldigt långt i arbetet med vårdnadshavarens mottaglighet för insatser. I de fall där man inte når fram beror det oftast på bristande insikt, förmåga eller förståelse och detta är faktorer där vi ställer oss tveksamma till om ett beslut utan samtycke faktiskt gör någon skillnad.

Över lag håller vi dock med om att socialtjänsten många gånger kan arbeta på ett bättre sätt med olika motivationsinsatser för att få ett samtycke till föreslagna insatser. Det är oftast lättare att nå fram med insatser till vårdnadshavare där det handlar om barn och unga där det egna beteendet är problemet eftersom föräldrarna visar mer maktlöshet inför dessa situationer.

Vi vill också lyfta en farhåga att den nya lagstiftningen kan leda till att processen enligt LVU fördröjs genom att praxis ändras till att insatser enligt LIV ska testas innan socialtjänsten ansöker om vård med stöd av LVU. Detta kan medföra att barn som behöver placeras blir kvar för länge hemma hos föräldrar med stor omsorgssvikt för att de ska genomföra utsiktslösa insatser.

Det finns dock ett område där möjligheten att besluta om insatser mot vårdnadshavares samtycke kan ha en viss funktion och det avser insatser i samband med att barnet/den unge är placerad och man arbetar för en hemflytt. I samband med detta kan det behöva ställas krav även på vårdnadshavare att förändra vissa beteenden för att möjliggöra att bra hemflytt. Vi kan se att det idag finns svårigheter att motivera föräldrar att förändra hemmiljön medan ungdomen är placerad på ett HVB-hem eller SiS-institution, oavsett om vården sker enligt Socialtjänstlagen eller LVU. Frågan om det går att tvinga fram motivation till förändring är dock fortsatt värd att fundera över

och vår uppfattning är att om man vill införa en sådan befogenhet bör man lämpligen göra det i LVU i stället för en helt ny lagstiftning.

Förslag: Socialnämnder ska kunna besluta om särskilda föreskrifter till vårdnadshavare

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget

Vi ställer oss tveksamma till användningsområdet av föreskrifter och tänker att det kan bli väldigt otydlig i förhållande till vårdplan och genomförandeplaner. Enligt förslaget finns det heller ingen möjlighet för oss att tillse att man faktiskt följer de beslutade föreskrifterna vilket innebär att socialtjänsten riskerar en administrativ börda och utökad handläggning med väldigt få resultat.

Å andra sidan kan kravet på vårdnadshavare att aktivt medverka vid barns hemflytt efter en tids placering, i synnerhet mindre barn som vårdats med stöd av 2 § LVU, genom ett antal aktiviteter som bedömts viktiga i det individuella fallet få en god effekt. Dansk forskning (David Sausdal) menar att tvingande insatser endast har effekt om den ”tvingande” insatsen står i relation till ett ännu starkare hot.

Och med samma motivering som under föregående förslag om insatser vill vi lyfta problematiken med att det vanligen är vårdnadshavare som saknar förståelse och förmåga som är svårast att nå fram till med erbjudanden om insatser och för dessa kommer det sannolikt inte att fungera bättre med beslutade föreskrifter utan samtycke.

Insatser i öppna former och särskilda föreskrifter till barn och unga

Förslag: Socialnämnder ska kunna besluta om insatser i öppna former när samtycke saknas

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget.

Vi uppfattar det som en möjlighet att kunna ställa mer krav på deltagande är det gäller ungdomar som är på gränsen till att behöva ges samhällsvård eller som ska flytta hem från samhällsvård. Det kommer oavsett att vara en utmaning att motivera till hållbar förändring, men barns och ungas förmåga att fatta välavvägda beslut är mer begränsade och ibland kan tvingande insatser i viss mån vara

vägledande. Idag kan ungdomar vara omhändertagna under mycket lång tid utan att detta leder till ökad motivation men kanske kan tidigare insatser ha ett bättre resultat. Det går dock oftast inte att tvinga fram motivation till förändring.

Vi ser en risk i att det blir många olika bedömningar och avvägningar kopplat till dessa beslut om insatser, men tror möjligen att dessa insatser kan få ett ökat användningsområde jämfört med 22 § LVU. Samtidigt vill vi lyfta de utökade möjligheter som en ny socialtjänstlag för med sig och bedömer att dessa är bättre avsedda att vara förebyggande och förhindrande när det gäller att stoppa en negativ utveckling i ett tidigt skede. Vi tror mer på att jobba med uppsökande, förebyggande och motiverande insatser då det skapar bättre förtroende och samarbete mellan socialtjänsten och de unga som vi arbetar för.

Förslag: Socialnämnder ska kunna besluta om särskilda föreskrifter till barn och unga

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget.

Vi är mycket tveksamma till förslaget om att besluta om särskilda föreskrifter. Kommer de verkligen att få de effekter man beskriver om föreskriften till exempel avser deltagande i skola, fritidsaktivitet och praktik/kompetenshöjande verksamhet? Är det ens områden som socialtjänsten ska gå in och reglera för den unge? Grundskola är redan reglerat i lag som en plikt och vi kan inte se att en föreskrift, som inte medför några konsekvenser från socialtjänstens sida att bryta, har någon plats inom vår verksamhet.

Samtliga föreskrifter som omnämns i förslaget skulle i stället kunna omfattas av våra genomförandeplaner som är kopplade till alla insatser och som följs upp regelbundet.

Föreskrifter efter vård med stöd av LVU och vid planerad hemflytt har ett större värde, men kan till samma omfattning som nuvarande förslag uppnås genom de beslut om vård i hemmet med tillhörande vård- och genomförandeplaner som vi arbetar med idag. Och vi förväntar oss att man har arbetat med den unges motivation till fortsatt hjälp under själva placeringen. Inte sällan omfattar dock planeringen för hemflytt redan idag skolgång eller annan daglig sysselsättning och drogfrihet.

Tillfällig föräldrapenning och kostnadsersättning

Förslag: En förälder som deltar i insatser i öppna former beslutade av en socialnämnd ska ha rätt till tillfällig föräldrapenning om föräldern behöver avstå förvärvsarbete för att delta i insatsen

Sundsvalls kommun instämmer i förslaget

Detta förslag uppfattar vi som mycket positivt och tror att det kommer att kunna vara till god hjälp för flera av de familjer vi möter. Många har en svår ekonomisk situation och klarar inte av att få avdrag på lön för att delta i olika insatser. Det är också av vikt att tillfällig föräldrapenning även kan tillämpas vid förebyggande insatser på frivillig väg och inte endast under insatser när samtycke saknas. Ekonomiska svårigheter är idag ett återkommande problem vid alla typer av insatser. Många föräldrar har också osäkra anställningsförhållanden. Blir detta en rättighet skulle det öka mottagligheten.

Uppföljning och kontroll av socialnämndernas beslut

Förslag: Socialnämnder ska få besluta att barn och unga i vissa fall ska lämna drogtest

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget.

Vi ställer oss tveksamma till om detta kommer att ha någon effekt. Enligt vår erfarenhet lämnar de ungdomar som är motiverade redan drogtester medan de som är omotiverade eller inte orkar hålla i en drogfrihet undviker att komma till testtillfällena. Om vi har förstått förslaget rätt ska socialnämnden kunna besluta att prov ska lämnas, men inte ges verktyg för att säkerställa att det blir utfört. I sådana lägen kommer föreskriften att vara verkningslös.

Att kunna besluta om drogtest är annars en åtgärd som skulle kunna vara bra under utredning, inför bedömning av behov av insatser och under pågående insats med fokus på drogbehandling samt under en period efter avslutad placering för att kunna följa att drogfriheten efterlevs. Men det blir svårt att använda sig av detta om den unge kan välja att inte följa föreskriften.

Förslag: Socialnämnder ska få besluta om elektronisk övervakning under vissa förutsättningar

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget.

Detta är en insats som vi inte tror kommer att användas i någon större omfattning alls. Vi motsätter oss också att socialtjänsten ska kunna ägna sig åt den här sortens kontroll. Elektronisk övervakning är starkt förknippat med straff i vårt samhälle och det är inget som vi ska ägna oss åt att besluta om. Socialtjänsten har en roll när det gäller att utföra vissa insatser i samband med att unga döms till vård, men det är stor skillnad att vara den som beslutar. I promemorian framhålls tydligt att detta inte ska ses som ett straff, men det kommer det att göra av barn och unga och gränsen mellan straff och stöd riskerar suddas ut om detta förslag går igenom.

Risken är att detta blir en åtgärd som kräver mycket resurser utan att ge resultat. Ungdomar i t ex missbruk och kriminalitet har i regel redan svårt att klara att hantera frestande och provocerande situationer. De kommer givetvis att bryta mot detta också. Vi ställer oss frågande till vilket forskningsstöd som finns för att arbeta med konsekvenser och hårdare regler för barn. Eller handlar det snarare om att samhället ska skyddas ifrån dem? För ungdomar i grov kriminalitet kan det dessutom finnas en fara i att vara för orörlig, de kan bli enkel måltavla. Det kan också vara farligt för familjemedlemmar om den unge måste vistas i hemmet eftersom andra kriminella riskerar söka upp personen i hemmet i stället.

Konsekvenser vid bristande efterlevnad av socialnämndernas beslut

Förslag: Socialnämnder ska ha möjlighet att förena vissa beslut med vite

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget.

Vi tycker inte förslaget är hållbart och tror inte att det kommer att ge de positiva effekter som förväntas. I vissa fall kommer det att bli svårt avgöra vilken vårdnadshavare som berörs. I andra fall kommer det att vara svårt att bedöma om vårdnadshavaren haft rätt förutsättningar att kunna delta i den beslutade insatsen.

Enligt Skollagen kan vårdnadshavare föreläggas med vite om de inte fullgjort sina skyldigheter gentemot skolplikten, men hur fungerar detta i verkligheten? Efter vad vi har förstått används denna möjlighet i mycket liten omfattning och skolan står inför stora dilemman vid bedömning om vitesföreläggande ska bli aktuellt. Vad beror frånvaron på? Är det vårdnadshavare som brustit eller har inte barnet fått rätt förutsättningar i skolan, inlärningsmässigt och med hänsyn till medicinska behov etc. Risken finns att socialnämnderna skulle behöva göra liknande överläggningar i sina bedömningar om vårdnadshavare verkligen haft förutsättning och förmåga att delta i den beslutade insatsen.

Vår uppfattning är att denna möjlighet inte kommer att tillämpas i någon större omfattning. Risken är snarare att den ger negativ klang till socialtjänstens arbete och påverkar tilliten negativt.

Förslag: Om barnet/den unge inte följer socialnämndens beslut om en insats eller särskild föreskrift ska socialnämnden få kalla barnet/den unge samt vårdnadshavare till ett samtal

Sundsvalls kommun motsätter sig förslaget.

Vi förstår inte vitsen med detta förslag, vad menas med ”ska få kalla”? Vi ser samtal med den unge och vårdnadshavare som obligatoriska genom hela uppföljningen av en insats, vare sig den beslutas med stöd av samtycke eller, som i förslaget, utan samtycke. Detta är en naturlig del i vårt arbete redan idag. Om insatsen löper på väl och den unge och familjen når målen stärks de av att få positiv feedback och följer man inte det som beslutats eller om det inträffar saker längs vägen behöver man tillsammans diskutera varför och om det finns andra åtgärder som behöver vidtas.

Vi ställer oss frågande till vad som blir skillnaden med detta förslag?

Allvarssamtal

Förslag: Att införa en lagstadgad skyldighet för socialnämnder att kalla till allvarssamtal

Sundsvalls kommun instämmer i förslaget

Vi ser detta som ett bra förslag för att snabbt motverka brott då det ger en tydlig markering. Samtidigt gäller det att fånga upp

barnet/ungdomen med passande stöd och motivera till att delta. För barn och unga under 18 år finns redan detta arbetssätt, men när det gäller unga vuxna underrättas inte socialnämnden i samma omfattning. Att socialtjänsten får en skyldighet att kalla till samtal innebär däremot inte en skyldighet att närvara och vi ser att det skulle kunna medföra att flertalet samtal inte blir av, i synnerhet när det gäller unga vuxna över 18 år.

Generellt är dock detta en pågående utveckling genom nya arbetssätt och olika nya metoder kring kriminalitet som t ex ”Rätt kurva” som testas på några håll. Snabba kontakter utan ledtider är generellt verkningsfullt. Vi tänker att det är en bra markering för socialtjänster också och att alla behöver jobba så.